

Слозанська Г. (2015). Особливості академічної мобільності у вищих навчальних закладах. *Social Work and Education, Vol.2 № 1*, С. 82-88.

Ганна Слозанська,

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

кафедра соціальної педагогіки і соціальної роботи

ОСОБЛИВОСТІ АКАДЕМІЧНОЇ МОБІЛЬНОСТІ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Анотація. У статті проаналізовано особливості реалізації академічної мобільності, основних суб'єктів зазначеного процесу, умови її організації, фактори, що впливають на результативність зазначеного процесу та необхідність розвитку академічної мобільності в умовах реформування системи вищої освіти в Україні.

Ключові слова: академічна мобільність, вищий навчальний заклад, студент, викладач.

Abstract. The article analyzes the peculiarities of academic mobility, the main actors of this process, the terms of its organization, factors affecting the performance of the process and the necessity of academic mobility in terms of reforming higher education in Ukraine.

Keywords: academic mobility, higher education institutions, student, teacher.

Вступ. Одним із завдань сучасної вищої освіти в Україні є удосконалення процесу професійної підготовки майбутніх фахівців, так само як і підвищення її доступності та ефективності. Важливу роль у вирішенні цієї проблеми відіграє розвиток академічної мобільності студентів. Забезпечення мобільності студентів передбачає впровадження процедур взаємного визнання періодів навчання та навчальних дисциплін, результатів оцінювання навчальних досягнень, індивідуалізацію освітніх траєкторій, створення сприятливих організаційних умов для навчання студента за межами свого університету.

Феномен академічної мобільності, в силу деяких об'єктивних і суб'єктивних причин поки ще не одержав досить широкого поширення в Україні, тим не менше викликає все більш пильну увагу не тільки працівників освіти, але й дослідників, перш за все соціологів. Аналіз науково-педагогічної літератури та інформаційно-аналітичних доповідей міжнародних організацій засвідчив, що дослідження сутності процесу академічної мобільності стало предметом вивчення широкого поля зарубіжних

науковців. Так, Ф. Альтбах, Х. де Віт, Г. Лаурейс, Х. Ріддер-Сімоенс у своїх наукових працях досліджують проблему типологізації та періодизації академічної мобільності; М. ван дер Венде, Л. Вербік, Б. Вехтер, В. Ласановські, С. Маргінсон, Дж. Найт, Б. Рівза, Я. Садлак, У. Тайхлер вивчають тенденції та перспективи розвитку академічної мобільності в різних регіонах світу; Б. Вехтер, М. Кело, У. Тайхлер аналізують рівень достовірності джерел статистичних даних щодо кількості мобільної молоді в країнах-імпортерах та в країнах-експортерах освітніх послуг; Б. Вехтер, С. Вінсент-Ланкрін, Ф. Мюхе, Ф. Майнворм визначають мотивацію суб'єктів організації студентської мобільності та вивчають стратегії рекрутування іноземних студентів до ВНЗ іншої країни. В Україні питання академічної мобільності є ще недостатньо дослідженим. Тому і виникає необхідність у вивченні і аналізі цього процесу з метою подальшого використання.

Метою статті є аналіз особливостей реалізації академічної мобільності студентів в умовах реформування вищої освіти в Україні.

Виклад основного матеріалу. Академічна мобільність є один з пріоритетних напрямків міжнародної діяльності всіх зарубіжних вузів, метою яких є підвищення якості освіти, поліпшення взаєморозуміння між різними народами та культурами, виховання нового покоління, підготовленого до життя і роботи в міжнародному інформаційному співтоваристві [4].

В Україні під академічною мобільністю розуміють перебування студента або викладача в іншій освітній або науковій установі (у своїй країні або за кордоном) для навчання, викладання, проведення досліджень або підвищення кваліфікації. Деякі фахівці в галузі міжнародної освіти під академічною мобільністю розуміють обмежений у часі (максимум однорічний) період навчання студента в країні, громадянином якої він не є. Таку академічну мобільність визначають як зовнішню. При цьому, мається на увазі повернення студента в свою країну по завершенні навчання за кордоном. У цьому випадку термін «академічна мобільність» не відображає процесу міграції з однієї країни в іншу. Внутрішня (національна) академічна мобільність студентів – це навчання в національних університетах в межах однієї країни. Академічну мобільність також розглядають як незамінний компонент Болонського процесу, засіб формування єдиного європейського освітнього та наукового простору.

Аналіз основних підходів до визначення поняття «академічна мобільність» дозволив виокремити основні. Зокрема, на думку Н. Гуляєва та М. Карпенко академічна мобільність – це можливість самим формувати свою освітню траєкторію, в рамках освітніх стандартів вибирати предмети, курси, навчальні заклади у відповідності зі своїми схильностями і прагненнями [2; 3].

Цілі академічної мобільності в системі вищої школи можуть бути різними: починаючи з освітніх, дослідницьких, пов'язаних із викладанням дисциплін – закінчуючи цілями особистими,

культурними, соціальними, імміграційними, мовними або амбіціями з отримання якісної освіти та проведення наукових досліджень.

Варто зазначити той факт, що академічна мобільність дає можливість студентам, аспірантам та молодим вченим :

- продовжити освіту в іншому навчальному закладі України чи за кордоном;
- отримати науковий досвід в Україні чи за кордоном шляхом участі в короткостроковій освітніх або науково-дослідницьких програмах;
- професійного розвитку шляхом організації підвищення кваліфікації, додаткового навчання, навчання на робочому місці, ротації, наставництва, самоосвіти, введення механізму обміну спеціалістами та заохочення участі працівників у програмах індивідуальних грантів.

Академічна мобільність – невід’ємна форма існування інтелектуального потенціалу, яка відображає реалізацію внутрішньої потреби цього потенціалу в русі, у просторі соціальних, економічних, культурних, політичних, управлінських та інших взаємовідносин і взаємозв’язків. У реальності має місце складний та багатомірний процес інтелектуального, компетентнісного та діяльнісного взаємозбагачення людей, обміну науковим і культурним потенціалом, ресурсами, технологіями навчання та професійної діяльності.

Академічна мобільність як найбільш розвинена форма інтернаціоналізації освіти сприяє інтеграції індивіда у міжнародну академічну спільноту в рамках глобального освітнього простору. Вона забезпечує доступ до освітніх здобутків провідних країн світу, сприяє розвитку інтеркультурних компетентностей та збільшує шанси на професійну самореалізацію [1].

Академічна мобільність збільшує шанси людини на професійну самореалізацію, а також підвищує якість трудових ресурсів національної економіки. Вона стає відповіддю національних систем освіти на виклики глобального освітнього простору, жорстку конкуренцію на ринку освітніх послуг. Європейська Комісія зазначає, що навчання за кордоном повинно стати стандартним елементом університетської освіти.

У контексті здійснюваного дослідження варто зазначити, що за способом організації існують два варіанти академічної мобільності:

- організована (здійснюється в рамках економічного, політичного або міжуніверситетського академічного партнерства);
- індивідуальна (з власної ініціативи студента) [1].

С. Вербицька, Н. Гуляєва, Ю. Гришук виділяють такі види академічної мобільності, як:

1. вертикальна мобільність (академічна міграція) – повне навчання студента на ступінь у зарубіжному вищому навчальному закладі з метою отримання наступного академічного чи наукового ступеня;

2. горизонтальна мобільність – навчання студента у зарубіжному вищому навчальному закладі протягом обмеженого періоду (семестру, навчального року) з метою отримання певного академічного або наукового ступеня;

3. зворотня мобільність – переміщення іноземних громадян з освітніми та дослідницькими цілями в свою країну;

4. пряма мобільність – переміщення студентів, аспірантів, викладачів і дослідників своєї країни за кордон [1; 2; 3].

Академічна мобільність являється виключно важливим для особистого і професійного розвитку процесом, так як кожен його учасник стикається з необхідністю вирішення життєвих ситуацій і одночасного аналізу їх з позиції своєї та «чужої» культури.

Це автоматично і часто підсвідомо розвиває в ньому певні якості:

- уміння вибирати шляхи взаємодії з навколишнім світом;
- здатність мислити в порівняльному аспекті;
- здатність до міжкультурної комунікації;
- здатність визнавати недостатність знання, тобто знання про нестачі знання, яке визначає мотивацію до навчання;
- здатність змінювати самосприйняття;
- знання про інших культурах, вивчених зсередини і ін. [3, 5].

Академічна мобільність, є одним з компонентів Болонського процесу, одним з основних напрямків якого є підвищення рівня академічної мобільності – освітнього обміну студентів, викладачів, дослідників та адміністраторів університетів.

За даними ЮНЕСКО свої освітні послуги для іноземців пропонують тисячі вузів зі 129 країн, хоча основна конкуренція розгорнулася між Західною Європою, США, Австралією і Японією, де навчаються понад 4/5 усіх іноземних студентів [4].

Місце, яке займає на міжнародному ринку освітніх послуг Україна, не відповідає її значному освітньому потенціалу. В даний час в Україні навчається приблизно 3,8% від загальносвітової чисельності іноземних студентів, стажистів, аспірантів, та при цьому, частка їх оплати за своє навчання та проживання в нашій країні становить 0,4-0,5% від сукупної оплати, що вноситься всіма іноземними учнями в різних країнах світу.

Україна приєдналася до процесу формування загальноєвропейського простору вищої освіти на етапі, коли в Європі вже був накопичений п'ятдесятирічний досвід співпраці у цій сфері. Тему актуальності набуває аналіз механізмів здійснення інтеграції, порівняння їх ефективності.

Зокрема, аналіз процесу академічної мобільності в європейських країнах показує, що це далеко не синхронний рух. Так, за результатами моніторингу в європейських країнах слабкий інтерес до академічної мобільності спостерігається у Великобританії, Німеччині, Ірландії, Литві, Швеції, Естонії. У 63% університетів Південно-Східної Європи проявляється формальна залученість студентів в цей процес. Слабкіше, ніж в інших країнах беруть участь у зазначеному процесі студенти Великобританії, Греції, Португалії, Словенії [4].

Визначаючи цілі та завдання процесу академічної мобільності, слід усвідомлювати не тільки складність вирішення конкретних задач розвитку, не тільки наявність труднощів при складанні та реалізації плану дій конкретної особи (студента чи викладача), при реалізації його права на академічну мобільність, але й абсолютну необхідність наявності мотиваційної поведінки у всіх учасників цього процесу.

Саме це питання слід вважати таким, що відноситься до категорії «ризиків» реалізації проектів академічної мобільності. Встановлення чинників саме цього виду ризиків та формування всебічних умов до їх нівелювання є дуже вагомим у контексті систематичної участі студентів і викладачів у проектах з мобільності.

Створення єдиний світовий освітній простір, єдині освітні стандарти, підходи, навчальні плани, спеціальності у різних країнах світу безперечно, спростять умови переміщення студентів та викладачів в країні та за її межами з метою задоволення їх освітніх потреб. Відкритий освітній простір передбачає зростання академічної мобільності студентів та викладачів, що сприяє досягненню студентами успіхів у сфері обраної професії, поліпшенню системи працевлаштування випускників університетів, підвищенню статусу цих країн у сфері освіти.

Академічна мобільність є, також, одним з найбільш важливих етапів реформування українських навчальних закладів та науки та їх інтеграції в міжнародний освітній простір. Академічну мобільність в області міжнародного співробітництва вищої школи не можливо звести до конкретних дій, технологій і механізмів, пов'язаних тільки з системою обміну студентами навчальних закладів різних країн. Це складний і багатоплановий процес інтелектуального поступу, обміну науковим і культурним потенціалом, ресурсами, технологіями навчання; процес, який автоматично розвиває в об'єкті мобільності певні якості: вміння вибирати шляхи взаємодії з навколишнім світом, здатність мислити в порівняльному аспекті, здатність до міжкультурної комунікації, здатність змінювати самосприйняття,

здатність розглядати свою країну в міжкультурному аспекті, здатність визнавати недостатність знання (тобто знання про нестачу знання, яке визначає мотивацію до навчання); процес, який є запорукою успішної конкурентоспроможності майбутнього фахівця.

Академічна мобільність стала невід'ємною рисою сучасної освіти і буде зростати далі. Різноманітність, різноформатність, різновидність академічної мобільності (вступ до вузів іншої країни на повну програму навчання, участь у короткострокових програмах обміну, мовних програмах, розроблених ВНЗ в партнерстві – в деяких випадках програми спільних ступенів або подвійних дипломів) дозволить не тільки збільшити українським ВНЗ контингент студентів, а й може слугувати критерієм для оцінки репутації вітчизняної освіти та ВНЗ, їх статусу і престижу; можливостей підвищення можливостей кар'єрного росту, конкурентності тощо.

Висновки. Отже, академічна студентська мобільність – це процес чутливий до безпосереднього та опосередкованого впливу зовнішніх факторів; кожний із вказаних історичних періодів розвитку такої мобільності відрізняється від попереднього збільшенням кількості суб'єктів організації, а ті, в свою чергу, впливають на характер досліджуваного процесу. Академічна мобільність як найбільш розвинена форма інтернаціоналізації освіти сприяє інтеграції індивіда у міжнародну академічну спільноту в рамках глобального освітнього простору. Вона забезпечує доступ до освітніх здобутків провідних країн світу, сприяє розвитку інтеркультурних компетентностей та збільшує шанси на професійну самореалізацію.

Список використаної літератури:

1. Вербицька С.В. Міжнародна студентська академічна мобільність: етапи розвитку та суб'єкти організації: [електронний ресурс] / С.В. Вербицька. – Режим доступу: <http://zavantag.com/docs/2053/index-36787-1.html>
2. Гуляєва Н. М. Мобільність викладачів і студентів: проблеми та орієнтири // Матеріали VI щорічної міжнародної конференції «Розбудова менеджмент-освіти в Україні» (17 – 19 лютого 2005 року м. Дніпропетровськ) / Н.М. Гуляєва. – К. : Навч.-метод. центр «Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні», 2005. – С. 76 – 81.
3. Карпенко М.М. Пріоритети розвитку вищої освіти в Україні в руслі загальноєвропейських тенденцій [Електронний ресурс] / М.М. Карпенко. – Режим доступу : www.niurr.gov.ua
4. МСКО - 1997. ЮНЕСКО: [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.uis.unesco.org/TEMPLATE/pdf/isced/ISCED_A.pdf

5. Чистохвалов В.Н. Состояние, тенденции и проблемы академической мобильности в Европейском пространстве высшего образования: учеб. пособие. / В.Н. Чистохвалов, В.М. Филиппов – М.: РУДН, 2008. – 162 с.

Стаття надійшла до редакції 11.03.2015

Стаття прийнята до друку 6.04.2015